

Янгибоев Мақсадбек Эркинбой ўғли

Урганч Давлат Университети

Хорижий филология факультети талабаси

ЧЕТ ТИЛИ ЎҚИТИШ ПРИНЦИПЛАРИ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ДИҚҚАТИНИ ТОРТИШ

Аннотация: *Ушбу мақолада чет тилини ўрганиш ва ўргатиш принципи орқали ўқувчиларнинг қандай диққатини тортиш ҳақида батафсил маълумот берилган.*

Калит сўзлар: *Ўқитиш принциплари, проблемали ўқитиш принципи, гаптириш, коммуникативлик компетенцияси.*

Ўқитиш принциплари деганимизда ўқитувчи дарс жараёнида қўллаши лозим бўлган қонун-қоидаларни тушунамиз. Чет тили ўқитиш методикаси энг аввало дидактика томонидан ишлаб чиқилган куйидаги умумдидактик принципларига таянади:

1. Таълимнинг тарбияловчи принциплари,
2. Илмийлик,
3. Онглилик,
4. Активлилик,
5. Системалилик,
6. Тушунарлилик,
7. Индивидуаль хусусиятларни ҳисобга олиш.

Бу принциплардан ўқитиш жараёнида бирданига фойдаланиб бўлмайди. Масалан, тарбияловчи таълим, илмийлик, ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш каби принциплар ўқувчиларнинг билим олишга қизиқишлари учун шарт-шароит яратиш, инсоний кадрлар руҳида тарбиялаш каби вазифаларни амалга ошириш учун хизмат қилса, айни пайтда ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш принципи педагогик жараёни бошқариш орқали, ҳар бир ўқувчининг тайёргарлик даражасини ҳисобга олган ҳолда таълим жараёнини ташкил қилишни тақозо қилади.

Кейинги йилларда фақат чет тили ўқитишга хос бўлган коммуникативлик, таълимнинг оғзаки нутққа асосланиши, дифференциялаштириб ўқитиш, тил материални комплекс ташкил қилиш каби принциплар юзага келди. Айни пайтда дидактика томонидан илгари сурилган онглилик, активлилик, кўргазмалилик, таълим жараёнини мотивлаштириш каби принциплар чет тили ўқитишда ҳам муҳим рол ўйнайди. Чунки ҳар қандай ақлий ҳаракатни амалга ошириш, фикрлашдан практикага-амалиётга ўтиш орқали вужудга келади. Шунинг учун ҳозирги замон чет тили ўқув дастурлари ва ўқув қўлланмаларида ўқувчиларнинг ақлий фаолиятини шакллантиришга муҳим аҳамият берилаяпти. Ўқитишнинг фаоллик, онглилик

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

принциплари назария билан амалиёт бирлигини амалга ошиши билан боғлиқ. Чет тили ўқитишда бошланғич этапда амалиётдан наза-рияга, яъни оғзаки нутқни ўзлаштириб, кейин қоидани ўргатиш, ўрта ва юқори босқичда аввал қоида, кейин нутқни шакллантириш кўзда тутилади. Проблемали ўқитиш принципи чет тилидан берилган лексик, грамматик, фонетик топшириқларни мустақил ечиш йўлларини кидиртирадиган, илмий фикрлашга, изланишга мажбур қилувчи ўқитиш усулидир.

Ўқувчиларни мустақил фикрлаб, топшириқларни бажартиришга ўргатиш топшириқ орқали проблемали вазият яратиш билан бошланади. Лекин бу топшириқ ўқувчини аввал ўрганган материални хотирлашга, шу асосда фикрлашга мажбур қилади.

Проблемали ўқитиш фаоллик принципи билан чамбарчас боғлиқ. Ўқувчиларнинг диққати, хотираси, фикрлаши қанчалик яхши ривожланган бўлса, улар шунчалик фаоллик кўрсатади. Масалан:

Қуйидаги проблемали топшириқларни ечинг:

а) қуйидаги сўзларни ўзаро таққослаб, уларнинг умумий негизини аниқланг: battre, combattre, combattant, combat, rebattre.

б) қуйидаги мисолларнинг таржимасини таққослаб, уларнинг тўғри, ёки нотўғрилигини исботланг:

Mon écrit - Мен ёзяман - J'écrit.

Je mère est jeune - Менинг онам ёш - Ma mère est jeune.

в) қуйидаги мисоллардан феълларнинг инкор формасини ясалиш қоидасини аниқланг:

Je suis écolier. Je ne suis pas écolier.

Je suis allé vite. Je ne suis pas allé vite .

Je parle á mon ami. Je ne parle pas á mon ami .

Ҳозирги замон чет тили ўқитиш методикасига оид адабиётларда проблемали таълим принципи проектлаб ўқитиш каби янги ўқитиш технологиясини вужудга келишига сабаб бўлди.

Педагогик жараёнини ҳаракатга келтирувчи кучлардан бири-ўқувчиларнинг чет тилини ўрганишга бўлган ички турткисини, фан асосларини чуқур ўрганишнинг фойдалилигини, гапиришга эҳтиёж сезиш ҳисларини шакллантиришдир.

Одатда бошланғич синф ўқувчилари чет тилида гапира билишнинг аҳамиятини тушунмаган ҳолда, бошқа тилда гапириш, ўқиш қизиқ туюлгани учун чет тили дарсларига қизиқадилар Бу қизиқиш сусаймаслиги учун ўқитувчи ўқувчиларга ўз муваффақиятларидан хурсанд бўладиган, ўз имкониятларидан қаноатланадиган топшириқларни бажартириши, турли воситалар билан чет тилига қизиқтириш йўлларини топиши лозим.

Чет тили ўқитишнинг асосий мақсади иккинчи бир тилда гапиришга, эшитиб тушунишга, ўқиш ва ёзишга ўргатиш бўлганлиги учун унинг ўқитиш методикаси бошқа фанларнинг ўқитиш методикасидан айрим принциплари билан фарқ қилади.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Жумладан, куйидаги принциплар фақат чет тил ўқитишга хос методик принциплар ҳисобланади:

- а) Коммуникативлик принципи.
  - б) Таълимнинг оғзаки нутқини ўстиришга асосланганлиги принципи.
  - в) Таълимни дифференциялаштириб ташкил қилиш принципи.
  - г) Ўқув жараёнини комплекс ташкил қилиш принципи.
  - д) Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини интенсивлаштириш принципи.
- Қуйида ушбу принципларнинг ҳар бири ҳақида алоҳида тўхталамиз.
Коммуникативлик принципи.

Чет тили ўқитишнинг асосини коммуникативликка ўргатиш ташкил қилиб, бу жараён чет тилида нутқ фаолиятини шакллантиришга, гапиришга, эшитиб тушунишга, ўқишга, фикрни ёзма баён қилишга ўргатиш ва ўқувчиларнинг билиш фаолиятини шакллантиришни, ривожлантиришни кўзда тутлади.

Чет тилида мулоқотга ўргатиш коммуникатив вазиятлар орқали амалга оширилади. Бу ўринда ўқувчи ҳаётида юз бериш мумкин бўлган коммуникатив вазиятларга алоҳида эътибор берилади. Ўқувчи тил қоидасини яхши ўзлаштириб олган бўлсада, унда гапириш, ўз фикрини суҳбатдоши эътиборига ҳавола қилиш малакаси етишмаслиги мумкин. Бу ўринда ўқувчиларнинг фақат лингвистик компетенциясини (салоҳиятини) шакллантиришга эмас, коммуникатив компетентиясини шакллантиришга алоҳида эътибор берилади. Ўқувчи ўқув материалида билдирилган ахборотга муносабат, фикр билдиришнинг турли табиий ва сунъий коммуникатив вазиятларда ўрганиб олади. Шу жиҳатлари билан коммуникативлик принципи функционал ёндашув методига ёки таълим жараёнини оғзаки нутқни ўстириш принципига уйғунлашиб кетади.

Ўқув жараёнини комплекс ташкил қилиш таълим маъсадларини ҳам (амалий, тарбиявий, таълимий, ривожлантирувчи) биргаликда амалга оширишни талаб қилади. Масалан, дарс жараёнида ўқувчиларнинг фикрлаш фаолияти, диққати, хотираси, тасаввури, қизиқиши, ўқув меҳнатига онгли муносабати шакллантирилиши билан бир қаторда маънавий-маърифий тарбияси ҳам амалга оширилади. Бу ўринда дарснинг тарбиявий ва таълимий мақсадлари амалий мақсад амалга ошсагина рўёбга чиқиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Елухина Н. В., Тихомирова Е. В. Контроль устного неофициального общения на иностранном языке. ИЯШ, 1998, №2, с. 14.
2. Контроль речевых умений в обучении иностранным языкам. под ред. Проф. В. С. Цетлин. – М:1970.